

**MIROSLAV MICHELA, LÁSZLÓ VÖRÖS (edd.),
 Rozpad Uhorska a Trianonská mierová zmluva.
 K politikám pamäti na Slovensku a v Maďarsku,
 Bratislava 2013, Historický Ústav SAV, 336 s.
 ISBN 978-80-89396-24-5**

Trianonská mírová smlouva je klíčovým dokumentem, který určil hranice ve střední Evropě po první světové válce. Byl tak dokonán rozpad Uherska a vznik nových středoevropských států. Takto bychom mohli popsat jeden z historických mezníků a zařadit ho na časovou osu (4. června 1920 v paláci Velký Trianon ve Versailles). Projekt slovenských, maďarských a dalších historiků zabývajících se středoevropskými dějinami se však s takovým zápisem nespokojil a vytyčil si za úkol zdůraznit další společensko-historické prvky, které se k rozpadu Uherského království váží. Pod vedením Lászla Vöröse a Miroslava Michely tak vznikla kolektivní monografie *Rozpad Uhorska a trianonská mierová zmluva*. Autoři zvolili perspektivu, která se vzhledem ke konjunkturu tzv. paměťových studií nejen v historiografii nabízí a kterou zachycuje i podtitul publikace: *K politikám paměti na Slovensku a v Maďarsku*.

Monografie je rozdělena do pěti částí. První se věnuje historickému myšlení. V ní budí zájem ucelený přehled historiografických zpracování Trianonu jak maďarských, tak slovenských historiků (László Vörös). Metodologicky nejodvážnější části příspěvku jsou ty, kde autor hledá metaforický slovník, který historikové ve svých pracích používali. Takový přístup v podstatě nejzřetelněji ukazuje jak proměnu maďarského i slovenského narativu, tak reference mezi oběma traumatizovanými jazyky. Druhá část knihy se věnuje politickému aspektu trianonského vzpomínání. Jako produktivní se mi zdá být přístup odhalující „neschematické“ pojetí politiky, která se pohybuje na hraně legitimacy, jak je tomu v příspěvku Atilly Simona o provládních maďarských elitách na Slovensku v období československé první republiky. Právě zde se vyjevují mezery ve velkých národních vyprávěních, dějiny získávají dynamičtější obraz, než jaký představuje konvenční představa o národních masách střídajících se o nadvládu ve středoevropském prostoru. S tím souvisí i třetí část publikace, která se věnuje problematice trianonských narativů ve výuce dějepisu. György Jakab představuje výuku dějepisu jako disciplínu stojící na křižovatce předávání národní identity, rozvoje analytických schopností a komunikačních dovedností, což se nejsilněji projevuje právě na ožehavých tématech, jakým je rozpad Uherska. Z didaktického hlediska zaujme popis multiperspektivního přístupu k výuce nabízený Vilia-

mem Kratochvilem, který je samozřejmě přenesitelný i na jinou látku a do jiných než jen slovenských a maďarských učebnic. Čtvrtá část knihy se orientuje na veřejný prostor, pomyslný domov paměťových studií. Kromě zajímavého výčtu maďarských iredentistických památníků (Miklós Zeidler) a zprávě o činnosti maďarských utečeneckých spolků (Balázs Ablonczy) dostává prostor i případová studie zaměřená na lokální vzpomínání na Jánoše Tubu, významnou postavu pro maďarské občany v Komárně (József Demmel – Miroslav Michela). Kapitola svým zaměřením konfrontuje globálnější pohledy na vývoj pomníků a ritualizaci „trianonského tématu“ ve veřejném prostoru s optikou orientovanou na lokální význam veřejné artikulace paměti (jak v případě spolků, tak Komárna). Tento vztah dobře ilustruje skutečnost, že pro Tubův náhrobek byl využit stavební materiál ze strženého pomníku Marie Terezie v Bratislavě. Je třeba si uvědomit, že z politického hlediska v podstatě bezvýznamný místní pohled získává na důležitosti s příchodem konkrétních historických aktérů, pro které má paměť na lokální úrovni závažnější důsledky než „vyšší“ patra budovy kulturní paměti.

Nejdůležitější částí knihy je její poslední oddíl věnovaný pohledu na Trianon optikou kulturního traumatu, ve kterém se ukrývá jádro celé monografie. Předchozí kapitoly získávají představením a odvoláním se ke konceptu kulturního traumatu nový rozměr. Poslední část knihy se skládá z příspěvku Évy Kovács (*O traumatickej pamäti Trianonu*) a společné studie Miroslava Michely a Dagmar Kusé (*Dejina a kultúrna trauma. Trianon a politiky verejného spomínania na Slovensku a v Maďarsku*). Kovács ve své části zdůrazňuje důležitý aspekt používání slovníku traumatu: „Metafora traumy, ktorá prenikla už i do vedec-kých prác, je sama o sebe *etnocentrická*, keďže sa sústreďuje len na Maďarov, čím retrospektívne ‚pomadžarčuje‘ aj multietnické Horné Uhorsko. [...] O ‚štáte‘ však sotva možno zmysluplne povedať, že utrpel traumou.“¹ Autorka tak upozorňuje na deficit výzkumu traumatizujících dopadů trianonské mírové smlouvy na jednotlivé osoby a rodiny, naznačuje zde, že traumatický slovník spojený s Trianonem může být do jisté míry vyprázdněný, respektive že neoznačuje dopady politických změn na sociální realitu historických aktérů. Eva Kovács tuto kritiku používání traumatizovaného slovníku opírá o teoretiky konceptu kulturního traumatu v čele s Jeffreyem Alexanderem.² Podobná východiska volí i Michela

1 EVA KOVÁCS, *O traumatickej pamäti Trianonu*. in: Rozpad Uhorska a Trianonská mierová zmluva. K politikám pamäti na Slovensku a v Maďarsku, Miroslav Michela – László Vörös a kol., Bratislava 2013, s. 265–274, zde s. 272.

2 JEFFREY ALEXANDER, *The Meanings of social life: a cultural sociology*, New York 2003.

s Kusou, jejichž příspěvek je založen na tezi o sociální a kulturní konstruovanosti trianonského traumatu ve slovensko-maďarských vztazích, jež však nijak nezpochybňuje autenticitu či intenzitu dopadu na sociální realitu. Takto načrtnuté metodologické přístupy se zdají být skutečně klíčem k porozumění celé problematice. Problémem předkládané monografie je, že teoreticky založené příspěvky nejsou metodologickým úvodem, ale spíše jakýmsi dovětkem, který pak paradoxně z předchozích částí dělá do jisté míry předmět studia než analytické příspěvky tážající se v Kovác, Michelou a Kusou naznačeném směru.

V knize vzniká metodologické napětí, kterého si jsou vědomi i autoři. Část studií popisující důsledky, jež měly trianonská mírová smlouva a rozpad Uherska, implicitně využívá zmiňovanou konstrukci kulturního traumatu. Historici se v souladu s medicínskou metaforikou stávají lékaři, kteří stanovují diagnózu, hledají zdroje společenské tenze. Traumatický narativ se hlavně v případě maďarského iredentismu jeví jako nosná výkladová konstrukce. Někteří autoři naopak volí postup pro historiky tradičního odkrývání bílých míst a Trianon je pro ně pouze úhlem pohledu, který na historii vrhají. Tato strategie je zřejmá především u kapitol, které se věnují slovenské paměti na Trianon, která je logicky oproti té maďarské deficitní. Kulturní trauma však žádná bílá místa nemá, trauma a jeho dopady na sociální realitu prostě můžeme diagnostikovat, nebo ne. V podstatě chybějí příspěvky, které by analyzovaly samotné slovensko-maďarské vztahy, a to především na nižších úrovních, bližších historickým aktérům. Zdánlivá korektnost dvojího pohledu takovou studii nenahradí. Opět se tak zdá, že se konceptualizace vzpomínání na Trianon v Maďarsku a na Slovensku trochu míjejí.

László Vörös ve svém příspěvku trefně připomíná, že „plodná diskusia, ktorá by sa nezakladala len na obhajovaní a presadzovaní vlastných exkluzivistických národno-ideologicky podmienených interpretácii medzi maďarskými a slovenskými (alebo inými) historikmi, môže nastať len mimo ‚paradigma‘ národných dejín“.³ Monografie však tradiční národnostní paradigma neopustila. Látka, kterou kniha zpracovává, je příliš v zajetí národních antagonismů a kolektivu historiků a historiček se zatím nový přístup nepodařilo dostatečně důrazně vytyčit. Kolektiv představil velmi zajímavou materii vycházející z různého zaměření autorů, blížíci se v soustředných kruzích k centrálním otázkám, kterými

3 LÁSZLÓ VÖRÖS, *Rozpad Uhorska, vznik Československa a Trianon. Reprezentácie událostí rokov 1918–1920 v maďarskej a slovenskej historiografii*. in: *Rozpad Uhorska a Trianonská mierová zmluva. K politickým pamätí na Slovensku a v Maďarsku*, Miroslav Michela – László Vörös a kol., Bratislava 2013, s. 21–64, zde s. 64.

jsou procesy instrumentalizace, vytváření a recepce paměti spojené s rozpadem Uherska a trianonskou mírovou smlouvou. Látce však chybí jasné metodologické uchopení a výkladový rámec, jež by vedly k rozlousknutí jádra problému.

To je nejzásadnější problém celé monografie. Kniha sice nenaplnuje horizonty načrtnuté v poslední, metodologicky založené kapitole, na druhou stranu naznačuje směr, kterým by se moderní interdisciplinární výzkum paměti ve střední Evropě mohl ubírat. S tím souvisí i několikrát zřejmě deklarovaná programovost celého projektu, kterou je celá monografie prodchnutá. Slovensko-maďarské vztahy jsou samozřejmě ožehavou otázkou i současného politického (a paměťového) provozu, z něhož se ani historikové nevymaní. Z této mezery se vynořuje otázka, do jaké míry je monografie součástí stejné politiky paměti jako předmět studia a zájmu jejich autorů. Zdá se mi, že řada z kolektivu badatelů tuto vazbu nevyklučuje, což však nijak neubírá na vědeckosti jejich příspěvků. Naopak ještě jasnější deklarace tohoto vztahu by mohla přispět k hlubšímu porozumění souboru problémů, který se za trianonskými politikami paměti skrývá.

Nekonzistentní metodologický aparát použitý v publikaci však můžeme vnímat i pozitivně. Díky němu nacházíme mezi příspěvky v monografii napětí, dílčí a konceptuální neshody. A zde může vznikat inspirativní kvas, jenž by mohl naznačit novou perspektivu, cestu, po které se vydají ať už autoři této publikace, popřípadě autoři jiní, jež se stane pro další vývoj výzkumu tolik potřebným impulzem.

Čeněk Pýcha